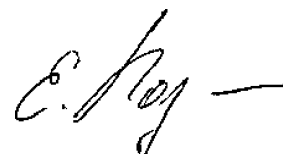

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ

УДК 336.7

ПОЗДНЯКОВ Євген Михайлович

**УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНОЮ КРЕДИТНОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ
КЛІЄНТІВ БАНКУ-ЮРИДИЧНИХ ОСІБ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Краматорськ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Донецькому національному університеті економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського Міністерства освіти і науки України (м. Кривий Ріг).

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Косова Тетяна Дмитрівна,
Донбаська державна машинобудівна академія
Міністерства освіти і науки України
(м. Краматорськ), професор кафедри фінансів.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор **Д'яконова Ірина Іванівна,** Сумський державний університет Міністерства освіти і науки України, директор навчально-наукового інституту бізнес-технологій «УАБС»;

кандидат економічних наук **Андрущенко Олена Юріївна,** ТОВ «Запорізький інструментально-механічний завод», начальник фінансово-економічного управління.

Захист дисертації відбудеться *26 листопада 2016 року о 12:30* на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 12.105.03 у Донбаській державній машинобудівній академії Міністерства освіти і науки України за адресою : 84313, м. Краматорськ, бул. Машинобудівників, 39а, ауд. 6220.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донбаської державної машинобудівної академії Міністерства освіти і науки України за адресою : 84313, м. Краматорськ, вул. Академічна (Шкадінова), 72.

Автореферат розісланий *26 жовтня 2016 року.*

В. о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, доцент

Г. В. Тельнова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Поточна військово-політична та соціально-економічна криза негативно позначається на всіх секторах національного господарства, банківському зокрема. Фінансові аспекти кризи проявляються у масовому банкрутстві банків, посиленні тенденції до зростання рівня проблемної кредитної заборгованості клієнтів банків, зниженні реальної вартості банківських активів, погіршенні ліквідності банківських установ. Це призводить до збитковості кредитних організацій, зростання обсягів вилучених депозитів, неспроможності банківської системи ефективно розподіляти фінансові ресурси.

На сучасному етапі розвитку економіки України однією зі складніших проблем, з якими стикаються банківські установи, є неповернення позичальниками виданих кредитів, обумовлене не лише об'єктивними причинами. Погіршення стану економіки лише спровокувало реалізацію тих ризиків, які були закладені банками в політику кредитування. На хвилі економічного зростання, в боротьбі за захоплення частки ринку банки часто нехтували фундаментальними правилами кредитування, а саме: необґрунтовано знижували вимоги до оцінки кредитоспроможності позичальників, визначали процентну ставку за кредитом без належної оцінки ризиків, формували кредитний портфель без урахування терміновості пасивів, масово здійснювали валютне кредитування клієнтів за відсутністю у них доходів у іноземній валюті.

Ризики іманентно властиві діяльності банківських установ, тому для ефективної і стабільної роботи банківської системи необхідно розвивати і удосконалювати системи управління ними. Актуальність даної проблеми знайшла відображення в низці публікацій зарубіжних учених, таких як: В. Гренінг [V. Greuning], Б. Братановіч [B. Bratanovic], П. Джоріон [P. Jorion], Т. Коч [T. Koch], С. Макдоналд [S. Makdonald], В. Нельсон [W. Nelson], а також вітчизняних науковців, таких як: О. Андрущенко, О. Барановський, О. Білай, Т. Болгар, Л. Бондаренко, В. Вовк, О. Воронкова, І. Бушуєва, Р. Герасименко, І. Д'яконова, О. Дзюблюк, Т. Косова, М. Крупка, О. Лисенок, О. Любунь, О. Ляхова, В. Міщенко, Г. Партин, Л. Слобода, І. Тарануха, І. Ткач, Г. Хімчук, Н. Швець.

Однак питання управління проблемною кредитною заборгованістю суб'єктів господарювання не вирішені повною мірою. Актуальність досліджуваної в дисертації проблеми формування єдиної термінології, удосконалення методичних підходів до створення системи раннього попередження і реабілітації проблемних кредитів, формування резервів під знецінення кредитів і визначення справедливої вартості проблемних кредитів, її теоретичне і практичне значення обумовили вибір теми дослідження, її мету та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалася відповідно до плану науково-дослідних робіт Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського за держбюджетними темами: «Фінансово-кредитні важелі сталого розвитку економіки» (№ держреєстрації 0109U001734, 2010-2011 рр.),

«Механізми антикризового розвитку фінансово-кредитної сфери» (№ держреєстрації 0112U003293, 2012-2014 рр.), «Фундаментальні основи формування механізмів управління фінансовою системою України в умовах кризи» (№ держреєстрації 0116U002177, 2016 р.), у рамках яких автором: удосконалено систему раннього попередження виникнення проблемних кредитів; розвинуто підходи до реабілітації проблемних кредитів і формування резервів під знецінення кредитів; обґрунтовано методичний підхід до визначення справедливої вартості проблемних кредитів суб'єктів господарювання.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретичних положень, методичних основ і практичних рекомендацій щодо удосконалення управління проблемною кредитною заборгованістю клієнтів банку-юридичних осіб.

Відповідно до визначеної мети у дисертаційній роботі поставлено й вирішено такі *завдання*:

визначити економічний зміст проблемної кредитної заборгованості та методів управління нею;

формалізувати систему управління ризиками виникнення проблемної кредитної заборгованості;

обґрунтувати концептуальний підхід до вдосконалення управління кредитним портфелем клієнтів банку-юридичних осіб;

визначити проблемність заборгованості банкам за кредитами на підставі аналізу кредитного портфелю банківських установ, діагностики і оцінки індикаторів проблемної кредитної заборгованості;

узагальнити досвід реструктуризації проблемних кредитів за умов фінансової кризи;

удосконалити систему раннього попередження виникнення проблемних кредитів;

розвинути підходи до реабілітації проблемних кредитів і формування резервів під знецінення кредитів;

обґрунтувати методичний підхід до визначення справедливої вартості проблемних кредитів суб'єктів господарювання.

Об'єктом дослідження виступають процеси управління проблемною кредитною заборгованістю клієнтів банку-юридичних осіб.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні основи і практичні засади удосконалення управління проблемною кредитною заборгованістю клієнтів банку-юридичних осіб в контексті розбудови системи раннього реагування і реабілітаційно-відновлювальних заходів.

Методи дослідження. Теорія і методика дослідження ґрунтуються на фундаментальних положеннях сучасних економічних теорій. У роботі використовувалися такі методи: *кореляційно-регресійний аналіз* (для моделювання обсягів проблемних кредитів); *метод статистичних зведень і групувань* (для виявлення характеру розподілень питомої ваги кредитів юридичних осіб у загальному кредитному портфелі і активах банку, а також співвідношення резервів і кредитів юридичних осіб); *коефіцієнтний аналіз* (для

обґрунтування системи індикаторів проблемних кредитів); *методи комплексної оцінки показників* (для розрахунку рейтингу проблемності банку); ймовірнісний підхід (для визначення дефолту позичальника); *трендовий аналіз* (для формалізації закономірностей динаміки кредитного портфеля і проблемних кредитів зокрема); *економіко-математичне моделювання* (для встановлення справедливої вартості проблемних кредитів).

Інформаційною базою дослідження є міжнародні документи Базельського комітету, законодавчі та нормативно-правові акти, що регулюють функціонування банківської системи України, звітні дані НБУ, монографічні дослідження і публікації у періодичних виданнях вітчизняних і зарубіжних авторів стосовно управління проблемною кредитною заборгованістю клієнтів банку-юридичних осіб.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретичних та науково-методичних положень щодо удосконалення управління проблемною кредитною заборгованістю клієнтів банку-юридичних осіб.

Основні положення, які відображають наукову новизну дослідження та виносяться на захист, наступні:

удосконалено:

методичний підхід до ідентифікації проблемної кредитної заборгованості клієнтів і реакції банку на її виникнення відповідно до міжнародних стандартів, який передбачає віднесення усієї суми кредиту, а не лише її простроченої частини, до непрацюючих активів; включення реструктуризованої заборгованості з поганою якістю обслуговування до суми непрацюючих активів; перехід від методу нарахування процентних доходів за проблемним кредитом до касового методу; перевагою запропонованих методів діагностики проблемної кредитної заборгованості клієнтів банку над існуючими є синтез статичного і динамічного підходів;

концептуальний підхід до вдосконалення управління кредитним портфелем юридичних осіб на основі критерію мінімізації втрат від проблемної кредитної заборгованості, який на відміну від існуючих, ґрунтується на синтезі централізованої і децентралізованої системи, а також ураховує принципи ефективного управління ліквідністю у банківських установах, принципи пруденційного банківського нагляду, вимоги забезпечення фінансової стійкості МВФ та програмні вітчизняні стратегії сталого розвитку;

методичний підхід до організації управління кредитними ризиками на основі чіткого визначення її окремих етапів, механізмів і методів, виходячи з використання чистої та спекулятивної концепції кредитного ризику; на відміну від існуючих підходів, які зводяться до мінімізації кредитних ризиків, виявлено альтернативні цілі управління кредитним ризиком – дотримання певних його меж, оптимізація прибутковості і ризику, ліквідація ризику, його попередження або відшкодування, отримання додаткової вигоди (доходу, прибутку);

методичний підхід до визначення рейтингів проблемності банку на основі часткових показників: обсяг безнадійних кредитів, недіючі кредити, їх питома вага у загальному кредитному портфелі, *G*-індикатор приросту безнадійних

кредитів, відносний приріст недіючих кредитів, коефіцієнт покриття безнадійних позик сукупними резервами під кредитні ризики; на відміну від відомих підходів, пропонований враховує експоненціальний характер розподілення кредитного портфеля вітчизняних банків, а також заснований на методі суми місць, за якого найгіршому показнику привласнюється перше місце;

систему раннього попередження виникнення проблемної кредитної заборгованості, яка передбачає початкове сканування з метою сегментації кредитного портфеля (стандартний, моніторинг, рання прострочка, проблемна заборгованість) для прийняття адекватних управлінських заходів і поглиблений аналіз на основі стрес-тестування і матриці міграції кредитного портфеля; формалізовано методичний підхід до оцінки кредитного ризику на основі інтеграції кількісних і якісних критеріїв, які оцінюються за бальною шкалою; на відміну від існуючих підходів, інтегральна оцінка кредитного ризику проводиться з позиції статичності (низький; помірний; високий) і з позиції динаміки (такий, що скорочується; стабільний; такий, що зростає).

дістало подальшого розвитку:

дефініція реструктуризації кредитної заборгованості як процедури внесення змін до умов фінансування, що викликані неможливістю позичальника виконувати затвержені умови погашення основної заборгованості внаслідок тимчасових фінансових труднощів та/або економічної недоцільності відвернення коштів із бізнесу в необхідному обсязі на момент настання платежів (комерційна реструктуризація), або фінансовими труднощами, вирішити які неможливо без впровадження антикризової стратегії внаслідок відсутності грошового потоку (вимушена реструктуризація); на відміну від існуючих підходів, визначено альтернативність завдань реструктуризації: метою комерційної реструктуризації є максимізація доходу банку від кредитної операції, збереження клієнта для банку; метою вимушеної реструктуризації є мінімізація збитку банку, скорочення терміну ліквідації кредитної заборгованості;

методичний підхід до реабілітації проблемних кредитів, який представлений такими етапами: розширення уявлення про проблемну ситуацію; сегментація позичальників на групи («доброчесні» боржники, умисні неплатники, боржники з неліквідними або знеціненими заставами); моделювання поведінки боржника; розробка попереднього плану заходів із поліпшення роботи позичальника; реалізація програми стягнення і PR-супровід правозастосовної діяльності. На відміну від існуючих, запропонований підхід ґрунтується на поєднанні гуманітарних технологій і методів юриспруденції для управління проблемною кредитною заборгованістю;

адаптація Базельських стандартів прогресивного розрахунку капіталу до визначення втрат при настанні дефолту позичальника, виходячи з ймовірності ліквідації застави, реструктуризації, санації; на цій основі обґрунтовано методичний підхід до визначення коефіцієнта формування резерву на знецінення кредиту на основі категорії його якості та ймовірності дефолту, середня частота якого визначається такими чинниками: валюта, сума кредиту,

цільове призначення, термін кредитування, застава, сфера діяльності і клас позичальника, щільність його зв'язку з банком; на відміну від існуючих, методичний підхід ґрунтується на розробці внутрішньої шкали відповідності дефолту позичальника значенню показника ризику кредиту, у межах інтервалів, визначених пруденційними нормами;

методичні підходи до визначення справедливої вартості проблемних кредитів суб'єктів господарювання: на індивідуальній і на портфельній основах. Обґрунтовано етапи визначення справедливої вартості проблемних кредитів на портфельній основі: сегментація портфеля і формування однорідних підпортфелів; аналіз якості усіх отриманих однорідних підпортфелів; розрахунок коефіцієнтів якості і коефіцієнтів терміну; розрахунок дисконту. Справедлива вартість проблемних кредитів на індивідуальній основі визначається на основі порівняння реальної вартості кредиту (добуток номінальної вартості, фільтра по проблемному кредиту, множнику якості позичальника і множнику галузі позичальника) і заставного забезпечення по портфелю проблемних кредитів (добуток номінальної вартості, фільтра по заставі проблемного кредиту, множник якості застави). Перевагою пропонувананих підходів над існуючими є їх чітка математична формалізація та фінансова інтерпретація.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що теоретичні положення дисертаційної роботи доведено до рівня конкретних методик і рекомендацій щодо удосконалення управління проблемною кредитною заборгованістю клієнтів банку-юридичних осіб. До результатів, які мають найбільше практичне значення, належать такі: методичний підхід до визначення втрат банку при настанні дефолту позичальника впроваджено у практику діяльності ПАТ «Сбербанк Росії» (довідка від 25.10.2013 р. № 7/кб/н/1); організаційні засади управління кредитним ризиком використовує ПАТ «Укргазбанк» (довідка від 26.10.2013 р. № 521/1313); систему раннього попередження виникнення проблемної кредитної заборгованості схвалено ПАТ «УкрБізнесБанком» (лист від 22.11.2013 р. № 05005/11985); науково-практичні рекомендації з реабілітації проблемних кредитів впроваджено у ПАТ «ОТП Банк» (лист від 11.04.2016 р. № 87-1-2/4-260); справедливу вартість проблемних кредитів за запропонованим підходом розраховує ПАТ «ПУМБ» (довідка від 16.03.2016 р. № 03/16-135). Одержані автором результати дослідження використовуються у навчальному процесі Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (м. Кривий Ріг) при викладанні дисциплін «Банківські операції», «Кредитний менеджмент», «Кредитування і контроль» (довідка від 29.06.2016 р. № 555).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійних наукових досліджень, у якій викладено авторський підхід до вдосконалення управління проблемною кредитною заборгованістю клієнтів банку-юридичних осіб. Внесок автора у роботи у співавторстві конкретизовано у списку опублікованих праць.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи були оприлюднені на семи науково-практичних конференціях різних рівнів: «Наука и образование без границ» (м. Перемишль, Польща, 2012 р.), «Перспективные вопросы мировой науки» (м. Софія, Болгарія, 2012 р.), «Проблеми і перспективи реалізації облікової, контрольної та аналітичної функцій у соціокультурному просторі сучасного бізнесу» (м. Донецьк, 2013 р.), «Податкова реформа в Україні: досвід, реалії і перспективи» (м. Донецьк, 2013 р.), «Інтеграційні фінансово-економічні напрями розвитку України» (м. Львів, 2013 р.), «Фінансова стратегія економічного розвитку» (мм. Київ-Полтава-Ялта, 2013 р.), «Актуальные научные достижения» (м. Прага, Чехія, 2016 р.).

Публікації. Отримані висновки та результати дослідження знайшли відображення у наукових публікаціях автора, а саме – 14 наукових праць, з них сім статей у наукових фахових виданнях України, в т.ч. чотири – у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, сім публікацій – у матеріалах конференцій. Загальний обсяг публікацій складає 6,5 ум.-друк. арк., з яких особисто автору належать 4,8 ум.-друк. арк.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (179 найменувань на 21 сторінці), семи додатків (на 45 сторінках). Дисертація містить 47 таблиць (на 36 сторінках), 31 рисунок (на 13 сторінках). Повний обсяг роботи становить 264 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі **«Теоретико-методичні аспекти управління проблемною кредитною заборгованістю клієнтів банку-юридичних осіб»** досліджено економічний зміст проблемної кредитної заборгованості та методів управління нею, формалізовано систему управління ризиками виникнення проблемної кредитної заборгованості, обґрунтовано концептуальний підхід до вдосконалення управління кредитним портфелем клієнтів банку-юридичних осіб.

Кредити клієнтів банку являють собою фінансові активи, які не є похідними фінансовими інструментами, з фіксованими або такими, що можуть бути визначені, платежами, які не котируються на активному ринку, за виключенням активів, які класифікуються як інші категорії фінансових активів. Кредити, надані банком, первісно визнаються за справедливою вартістю з урахуванням відповідних витрат на проведення операції, які безпосередньо стосуються придбання або створення таких фінансових активів. У подальшому вони відображаються за амортизованою вартістю з вирахуванням будь-якого резерву на покриття збитків від знецінення.

До кінця 2007 р. в Україні до недіючих кредитів включалися кредити під контролем, субстандартні, сумнівні та безнадійні, відображені в балансі. З початку 2008 р. по III квартал 2012 р. до недіючих кредитів включалися

сумнівні та безнадійні кредити, відображені в балансі. Починаючи з IV кварталу 2012 р., до розрахунку індикаторів беруться дані щодо недіючих кредитів, які включають негативно класифіковані кредити за IV та V категоріями якості, відображені в балансі, та не включають депозити, позабалансові зобов'язання за гарантіями та з кредитування, за якими оцінюється кредитний ризик.

У дисертації пропонується до проблемної кредитної заборгованості відносити реальну заборгованість, представлену простроченими кредитами, у т.ч. недіючими (термін прострочки більше 90 днів), заміщаючими кредитами (які є результатом переоформлення або рефінансування первинного кредиту) і потенційну заборгованість, представлену реструктурованими кредитами (за якими змінено умови первинного договору), у т.ч. пролонгованими, і строковими кредитами, по яких зафіксоване короткочасне порушення термінів здійснення платежів (термін прострочки менше 30 днів) або існує висока вірогідність виникнення таких порушень в майбутньому.

Згідно авторського підходу система управління кредитними ризиками містить такі елементи: суб'єкти (спеціально створені комітети і операційний персонал із чітко визначеними повноваженнями з прийняття рішень щодо кредитних операцій), об'єкти (стандартні, пролонговані, проблемні кредити, ціноутворення по кредитним операціям), ризик-орієнтована кредитна політика (стратегія і тактика), функціональні підсистеми (планування, внутрішній контроль, оперативне регулювання), які взаємодіють між собою і направлені на досягнення основних бізнес-цілей банку. Внутрішні регламенти банку мають чітко ідентифікувати кредитну політику банку, положення, процедури, методики управління кредитним ризиком.

Існує дві системи управління проблемними кредитами банківських установ: централізована і децентралізована. Проблема непрацюючих активів при централізованій системі вирішується державою шляхом створення банків (санаційних, тимчасових, проблемних, госпітальних), кредитних бюро, інститутів державної реєстрації кредитів, через викуп проблемних кредитів компаніями з управління активами, що можуть створюватись за рахунок як державних, так і приватних коштів. Централізована система призначена для розв'язання лише найбільш гострих проблем ліквідності банківських установ, оскільки потребує використання фінансових ресурсів держави і не спонукає банки до активних дій із поліпшення якості кредитного портфеля.

Децентралізована система складається з підсистеми раннього попередження і реабілітації проблемних кредитів. Основними децентралізованими методами управління проблемними кредитами є: передача в управління третій особі (колектору), продаж проблемних активів на умовах факторингу, реструктуризація (викуп проблемних позичок, пролонгація термінів кредитування, зниження відсоткових ставок), списання за рахунок резервів. Концептуальний підхід до вдосконалення управління кредитним портфелем клієнтів банку-юридичних осіб наведено на рис. 1.

Рис. 1. Концептуальний підхід до вдосконалення управління кредитним портфелем клієнтів банку-юридичних осіб

В його основі лежить критерій мінімізації втрат від проблемної кредитної заборгованості. Очікувані результати пов'язані з удосконаленням децентралізованих методів управління проблемною кредитною заборгованістю. Автором здійснено акцент на попереджувальних заходах боротьби з проблемною кредитною заборгованістю клієнтів банку-юридичних осіб.

У другому розділі «**Узагальнення практики управління проблемною кредитною заборгованістю клієнтів банку-юридичних осіб**» проаналізовано кредитний портфель банківських установ та проведено діагностику проблемної заборгованості, здійснено оцінку індикаторів проблемної кредитної заборгованості, систематизовано досвід реструктуризації проблемних кредитів в умовах фінансової кризи.

Кредити юридичних осіб є основою кредитного портфеля банків, у переважній кількості банків їх частка у кредитному портфелі перевищує 60%. Питома вага кредитів юридичних осіб у загальних активах банківських установ України має нормальне розподілення.

Протягом 2001-2008 рр. обсяг кредитів, наданих суб'єктам господарювання, збільшився більше ніж у 18 разів. Після скорочення обсягів

кредитних портфелів у 2009 р., їх зростання у подальшому відновилося, але більш повільними темпами до 2014 р., коли загальний обсяг виданих банківськими установами кредитів досяг 1006,4 млрд грн, у т.ч. кредити суб'єктам господарювання – 802,6 млрд грн. Утім, до кінця 2015 р. ці показники скоротилися відповідно до 965,1 млрд грн та 785,9 млрд грн.

Протягом 2002-2007 рр. питома вага кредитів суб'єктам господарювання у загальному кредитному портфелі скоротилася з 82,8 % до 56,9 %. У 2009 р. розпочалася стійка тенденція до зростання їх питомої ваги до 81,4 % у 2015 р. Частка проблемних кредитів протягом 2002-2007 рр. скоротилася з 5,8 % до 1,3 %. Різке збільшення її розміру (до 11,2 %) мало місце протягом 2010-2011 рр., а також у 2014 р. та 2015 р. – відповідно до 13,5 % та 22,1 %.

Протягом 2008-2015 рр. співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів зросло із 3,9 % до 28,1 %, а співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу збільшилося з 9,2 % до 129,1 %, що свідчить про значний обсяг проблемних кредитів у портфелі активів банківських установ.

Причинами зростання проблемної заборгованості є: неналежне управління кредитними ризиками; проведення банками агресивної політики, головною метою якої було завоювання частки ринку, тому вимоги до фінансового стану позичальників необґрунтовано занижувалися; масова видача кредитів у валюті клієнтам, що мають дохід виключно в гривні, тому при зростанні курсу багато позичальників виявилися неплатоспроможними; поверхневий аналіз ліквідності і достатності заставного забезпечення; формальний характер лімітів на концентрацію кредитних ризиків у ряді банків; недостатня продуманість і стандартизованість умов кредитних продуктів банків; відсутність алгоритмів дій із повернення проблемних боргів у банків, що нормально пропрацювали; відсутність статистики за якістю кредитного портфеля і інформативної управлінської звітності для управління кредитними ризиками.

Для оцінки індикаторів проблемної кредитної заборгованості проведено характеристику кредитного портфеля банків України у розрізі окремих груп (табл. 1).

Питома вага кредитів юридичних осіб у кредитному портфелі на початок 2014 р. складала 81,1 %, трохи меншою вона є у банків I і IV груп, найбільшою – у банків III групи (86,3 %). За два роки концентрація зросла у середньому до 86,3 %, найбільшою вона була у малих банків з державною часткою (96,6 %), банків групи II (90,9 %), неплатоспроможних банків (98,5 %). На початок 2014 р. у структурі кредитного портфеля юридичних осіб найбільшу питому вагу мали банки I групи (63,9 %). На банки II групи приходилося 16,8 %, банки III групи – 8,7 %, банки IV групи – 10,6 %. Співвідношення резервів і кредитів юридичних осіб у цілому по банківській системі України становило 13,8 %.

Характеристика кредитного портфеля банків України

Група банків	Кредити та заборгованість клієнтів, млн грн			Усього активів, млн грн	Питома вага кредитів юридичних осіб у загальному кредитному портфелі, %	Питома вага кредитів юридичних осіб у загальних активах, %	Співвідношення резервів і кредитів юридичних осіб, %
	Кредити та заборгованість клієнтів, усього	у тому числі:					
		кредити та заборгованість юридичних осіб, усього	резерви під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів				
Станом на 01.01.2014 р.							
група I	465208,8	372381,2	59331,8	770382,4	80,1	48,3	15,9
група II	118239,6	98061,9	13066,8	192546,7	82,9	50,9	13,3
група III	58482,9	50456,2	3339,4	105465,5	86,3	47,8	6,6
група IV	77167,8	62036,6	4595,3	125816,4	80,4	49,3	7,4
Всього	719099,2	582935,8	80333,3	1194211,0	81,1	48,8	13,8
Станом на 01.01.2016 р.							
з державною часткою	134755,3	130100,0	84610,8	342762,3	96,6	37,9	65,0
іноземних банківських груп	272721,3	219278,3	100853,6	435306,6	80,4	50,4	45,9
група I	245392,2	210244,5	30424,9	367209,9	85,7	57,3	14,5
група II	44795,0	40727,9	4278,7	75055,8	90,9	54,3	10,5
неплатоспроможні	16310,5	16070,1	10553,5	32235,9	98,5	49,9	65,7
Всього	713974,3	616420,8	230721,5	1252571,0	86,3	49,2	37,4

Про найбільший ризик кредитних операцій банків I і II груп свідчив відповідний рівень співвідношення резервів і кредитів – 15,9 % і 13,3 %. Банки III і IV групи мали значно менший рівень ризиків і резервів – відповідно 6,6% і 7,4%. Це обумовлювало той факт, що питома вага страхових резервів по I групі банків (73,9%) перевищувало їх частку у кредитному портфелі, по інших групах банків – навпаки.

У структурі кредитів юридичних осіб за групами банків станом на 01.01.2016 р. превалювали банки іноземних банківських груп (35,6 %), а також групи I (34,1 %). Співвідношення резервів за кредитами суб'єктів господарювання та обсягу кредитного портфеля на початок 2016 р. становило 37,4 %, значно вищий рівень мали банки з державною участю (65,0 %), а також неплатоспроможні банки (65,7 %). Найбільшу питому вагу у сформованих резервах мали банки іноземних банківських груп (43,7 %), яка перевищувала їх частку у структуру кредитного портфеля. Найменш ризикованими були кредитні портфелі банків групи I і II, про що свідчить питома вага сформованих резервів у розмірі 14,5 % і 10,5 %.

Враховуючи експоненціальний характер розподілу кредитних портфелів банківської системи України, динаміка безнадійних кредитів аналізується за допомогою як індексів росту, так із застосуванням «*G*-індикатору». Сутність процедури «*G*-нормалізації» полягає в приведенні значення величини знаменника до одиниці за допомогою «способу паралельного перенесення», який передбачає віднімання із знаменника та чисельника значення величини знаменника та наступний додаток до знаменника та чисельника одиниці;

Систематизовано методи реструктуризації кредитної заборгованості: пролонгація кредиту, зміна графіку погашення основної суми та процентів по кредиту, кредитні канікули, капіталізація простроченої суми по кредиту, строкових та прострочених відсотків, зміна валюти зобов'язання, тимчасове зниження процентної ставки, додаткове фінансування, отримання банком частки в бізнесі на розмір боргу (частини боргу), пошук стратегічного покупця боргу, сек'юритизація кредитів, переуступка або переведення заборгованості по кредиту.

У третьому розділі **«Науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення управління проблемною кредитною заборгованістю клієнтів банку – юридичних осіб»** удосконалено систему раннього попередження виникнення проблемних кредитів, розвинуто підходи до реабілітації проблемних кредитів і формування резервів під знецінення кредитів, обґрунтовано методичний підхід до визначення справедливої вартості проблемних кредитів суб'єктів господарювання.

В основу системи кредитного адміністрування слід покласти упередження виникнення проблемної кредитної заборгованості. Для цього банк має встановлювати обмеження щодо управління композиційною структурою кредитного портфелю, ретельно проводити юридичну та фінансову експертизу кредитних проектів і застави, перевірки позичальників тощо. Велике значення має якісний моніторинг кредитного портфеля, аналіз стану сумнівної заборгованості за кредитами, своєчасна і ефективна претензійно-позовна робота тощо. Розроблено практичні рекомендації по впровадженню системи раннього попередження виникнення проблемної заборгованості. Розвиток і впровадження комерційними банками розробленої системи в практику є необхідною умовою для успішного функціонування банківської системи, оскільки: дозволить своєчасно виявляти потенційно проблемні кредити; дозволить поліпшити якість кредитного портфеля за рахунок зниження обсягів проблемної кредитної заборгованості; сприятиме підвищенню ліквідності, надійності і привабливості банківської системи в цілому.

Систему раннього попередження виникнення проблемної заборгованості пропонується удосконалити за рахунок впровадження стрес-тестування. В Україні на даний момент практика застосування стрес-тестування не настільки широка, а пропозиції НБУ з цього приводу носять здебільшого рекомендаційний характер. Разом із тим сучасний стан світового фінансового ринку дозволяє очікувати широкого розповсюдження стрес-тестування.

У дисертації обґрунтовано використання методик стрес-тестування для здійснення оцінки стабільності діяльності банку за межами нормального операційного процесу та встановлення ступеня витривалості у разі виникнення екстремальних подій. Визначено сценарії стрес-тестування кредитного портфеля: збільшення рівня нестандартних кредитів банку, зрушення в різних категоріях кредитних операцій, падіння вартості застави, які дозволяють оцінити адекватність процесів управління кредитним портфелем та визначати достатність резервів для відшкодування можливих втрат.

Методичні підходи до побудови матриці міграції апробовані на матеріалах ПАТ «ОТП Банк» (табл. 2).

Таблиця 2

Матриця міграції кредитного портфеля ПАТ «ОТП Банк»

01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011
			→
<i>BBB</i> (65,9 %)	<i>AAA, AA, A BBB</i> (83,42 %)	<i>BBB</i> ▷ <i>C</i> (35,5 %) та <i>D</i> (62,8 %)	<i>A</i> ◁ <i>C</i> (27,1 %), <i>D</i> (68,6 %)
			01.01.2012
			<i>A, BBB</i> (24,0 %) ◁ <i>C</i> (62,0 %) ◁ <i>D</i>
			↓
01.01.2016	01.01.2015	01.01.2014	01.01.2013
←			
<i>A</i> (14,7 %), <i>BBB</i> (28,5 %), <i>C</i> (29,4 %) ◁ <i>D</i> (25,9 %)	<i>A, BBB C</i> ▷ (13,3 %), <i>D</i> (70,1 %)	<i>BBB</i> ▷ <i>A</i> (6,7 %)	<i>C</i> ▷ <i>D</i> (69,4 %)

У 2009 р. заборгованість класу *BBB* трансформувалася у портфелі *C* (35,5 %) і *D* (62,8 %). У 2010 р. частина портфеля *C* мігрувала у портфель *A*, унаслідок чого її частка скоротилася до 27,1 %. У 2011 р. відбулося подальше покращення кредитного портфеля внаслідок збільшення питомої ваги сегмента *C* (до 62,0 %) за рахунок сегмента *D* і сегмента *BBB* (до 24,0 %) за рахунок сегмента *C*. У 2012 р. позитивна тенденція змінилася на негативну, що пов'язано зі зростанням частки кредитів, наданих позичальникам класу *D* до 69,4 %, а у 2014 р. – до 70,1 %. У 2015 р. відбулося суттєве покращення якості кредитного портфеля за рахунок скорочення його *D*-частини до 25,9% та зростання активів інвестиційного класу – до 43,2%.

Міграція портфеля супроводжується збільшенням витрат на формування резервів. Протягом 2009-2015 рр. сума резерву по кредитних операціях зросла з 976287 тис грн до 12345758 тис. грн. Найбільші обсяги резервів було сформовано у 2013 р. у сумі 4046230 тис грн. У 2014-2015 рр. значний вплив на

формування резервів мала зміна валютних курсів, що призвело до формування резервів відповідно у сумі 2480267 тис грн і 2938337 тис грн. Використання резервів відбувалося у формі списання активів (найбільше мало місце у 2011 р. у сумі 247499 тис грн) і сторнування по проданих кредитах (найбільше мало місце у 2009 р. у сумі 2532920 тис грн).

Визначено сценарії стрес-тестування кредитного портфеля: збільшення рівня нестандартних кредитів банку, зрушення в різних категоріях кредитних операцій, падіння вартості застави. За проведеними розрахунками побудовано профіль ризиків і отримано рівняння для щільності нормального розподілення:

$$f(x; \mu; \sigma) = \frac{1}{42098\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{(x-196500)^2}{2 \cdot 42098^2}} \quad (1)$$

Імовірність відхилення щільності розподілення від середнього на одне стандартне відхилення складає 0,718. Таким чином, зроблено висновок, що з вказаною ймовірністю можна стверджувати, що очікувані розміри втрат унаслідок доформування резервів знаходяться в інтервалі 146,2-230,4 млн. грн.

У дисертації розроблено методичний підхід до визначення коефіцієнта формування резерву на знецінення кредиту на основі категорії якості кредиту і ймовірності дефолту, який апробовано на матеріалах ТОВ «Омега», яке відноситься до переробної промисловості, має 6 клас позичальника. Кредит виданий у гривнях, призначений на придбання обладнання, його термін 2 роки. Заставою по кредиту є обладнання і легкові автомобілі, зв'язок позичальника з банком – відсутній. Стан обслуговування боргу визначено як «задовільний», кредит віднесено до IV категорії якості. Враховуючи, що ймовірність дефолту складає близько 40,0 %, величину резерву на знецінення кредиту визначено у розмірі 0,798.

Справедлива вартість проблемних кредитів визначається на основі порівняння 1) реальної вартості і 2) заставного забезпечення по портфелю проблемних кредитів. Перша складова визначається за формулою:

$$РВК = \sum_{i=1}^n РВК_i = \sum_{i=1}^n НВК_i * F_{к_i} * M_{я_i} * M_{г_i}, \quad (2)$$

де РВК – реальна вартість портфеля проблемних кредитів, оцінена на індивідуальній основі;

$РВК_i$ – реальна вартість i -ого проблемного кредиту;

$i = \overline{1, n}$ – кількість проблемних кредитів у портфелі;

$НВК_i$ – номінальна вартість i -ого проблемного кредиту;

$F_{к_i}$ – фільтр по i -ому проблемному кредиту;

$M_{я_i}$ – множник якості позичальника по i -ому проблемному кредиту;

$M_{г_i}$ – множник галузі позичальника по i -ому проблемному кредиту.

Друга складова визначається за формулою:

$$PBZ = \sum_{i=1}^n PBZ_i = \sum_i NBZ_i * F_{зi} * M_{язi}, \quad (3)$$

де PBZ – реальна вартість застави по портфелю проблемних кредитів, оцінена на індивідуальній основі;

PBK_i – реальна вартість застави по i -ому проблемному кредиту;

$i = \overline{1, n}$ – кількість проблемних кредитів у портфелі;

NBZ_i – номінальна вартість застави по i -ому проблемному кредиту;

$F_{зi}$ – фільтр по заставі i -ого проблемного кредиту;

$M_{язi}$ – множник якості застави по i -ому проблемному кредиту.

Реальна вартість застави по портфелю проблемних кредитів коригується із врахуванням реальної заборгованості позичальника:

$$PBZ_{відкор} = \sum_{i=1}^n PBZ_{відкор_i}, \quad (4)$$

$$PBZ_{відкор_i} = \min(PBK_i; ЗП_i). \quad (5)$$

де $ЗП_i$ – фактична заборгованість позичальника банку за основною сумою кредиту і процентами по i -ому проблемному кредиту.

Справедлива вартість кредитного портфеля оцінюється за формулами:

$$CB = \sum_{i=1}^n CB_i * R, \quad (6)$$

де R – рейтинг якості кредитора;

$$CB_i = \max(PBK_i; PBZ_{відкор_i}). \quad (7)$$

Проведено апробацію розробленого методичного підходу до визначення справедливої вартості умовного портфеля проблемних кредитів. Портфель є широко диверсифікованим у галузевому аспекті: добувна і переробна промисловість, операції з нерухомістю, транспорт і зв'язок, сільське господарство, торгівля, будівництво, інші галузі. Цільовим призначенням виданих проблемних кредитів є фінансування товарних і виробничих запасів, обладнання, нематеріальних активів, незавершеного виробництва, капітального будівництва, розширення посівних площ, поповнення власного оборотного капіталу. Процентна ставка по виданих кредитах коливалася від 17% до 23%, термін прострочки – від 2 місяців до 20 місяців. При номінальній вартості портфеля проблемних кредитів 20908,6 тис. грн його реальна вартість складає 4816,9 тис грн. Справедлива вартість портфеля, зважена на кредитний рейтинг позичальника, становить 12084,9 тис грн, дисконт складає 42,2 %.

ВИСНОВКИ

Основний результат дисертаційної роботи полягає у розробці теоретичних положень, методичних основ і практичних рекомендацій щодо удосконалення управління проблемною кредитною заборгованістю клієнтів банку-юридичних осіб. Зміст висновків і рекомендацій полягає у такому.

1. У світі і в Україні відсутня єдина методологічна база визначення проблемних кредитів, у нормативно-правових актах вживаються різні терміни: прострочені кредити, пролонговані кредити, кредити, що не обслуговуються; недіючі кредити, непродуктивні кредити, знецінені кредити, реструктуризовані кредити тощо. Методологія розрахунку вартості проблемних кредитів різниться питаннями включення вартості реструктуризованих позик, перенесенням на рахунки простроченої заборгованості тієї частини кредиту, термін погашення якої не настав. По різному вирішується віднесення на доходи нарахованих процентів по проблемних кредитах. Для усунення існуючих вад запропоновано методичний підхід до ідентифікації проблемних кредитів і адекватної реакції на неї банків.

2. Ідентифіковано систему управління ризиками виникнення проблемних кредитів, яка містить такі елементи: суб'єкти (спеціально створені комітети і операційний персонал із чітко визначеними повноваженнями з прийняття рішень щодо кредитних операцій), об'єкти (стандартні, пролонговані, проблемні кредити, ціноутворення по кредитним операціям), ризико-орієнтована кредитна політика (стратегія і тактика), функціональні підсистеми (планування, внутрішній контроль, оперативне регулювання), які взаємодіють між собою і направлені на досягнення основних бізнес-цілей банку. Внутрішні регламенти банку мають чітко ідентифікувати кредитну політику банку, положення, процедури, методики управління кредитним ризиком.

3. Обґрунтовано концептуальний підхід до вдосконалення централізованої і децентралізованої системи управління кредитним портфелем юридичних осіб на основі критерію мінімізації втрат від проблемної кредитної заборгованості. В основі підходу лежать Базельські стандарти (Принципи ефективного управління ліквідністю у банківських установах, Основні принципи ефективного банківського нагляду), Показники фінансової стійкості МВФ, Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020».

4. Кредити юридичних осіб є основою кредитного портфеля банків. З початку кризи співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу збільшилося, а також співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів суттєво зросло, що свідчить про значний обсяг проблемних кредитів у портфелі активів банківських установ. Індикатори проблемної кредитної заборгованості різняться за регіонами і окремими групами. Найгіршу якість кредитного портфеля мають неплатоспроможні банки, банки з державною часткою, а також учасники іноземних банківських груп. Основна частина кредитів юридичних осіб видана під змішане забезпечення, що включає нерухоме і рухоме майно, а також цілісні майнові комплекси. Обґрунтовано методичний підхід до визначення проблемності банків, який дозволяє комплексно врахувати окремі індикатори проблемності.

5. Систематизовано методи організації роботи українських банків з проблемною заборгованістю в умовах кризи: самостійна робота по поверненню проблемної заборгованості; робота з колекторними агентствами на умовах «агентської угоди»; продаж портфеля проблемної заборгованості третім особам; списання безнадійних кредитів за рахунок резервів, визначено їх переваги і вади.

6. Розроблено практичні рекомендації по впровадженню системи раннього попередження виникнення проблемної заборгованості, яку удосконалено за рахунок впровадження стрес-тестування і матриці міграції кредитів. Застосування стрес-тестів дає можливість дослідити рівень впливу факторів ризику при певних негативних ситуаціях, заздалегідь оцінити вплив потенційно негативних подій на стан кредитного портфеля банку та прийняти відповідні управлінські рішення.

7. Вітчизняна модель пруденційного нагляду тяжіє до стандартизованої моделі, притаманної країнам із ринками, що формуються, але законодавчі норми передбачають створення резервів залежно від категорії якості кредиту у рамках певних діапазонів. Це дозволяє більш об'єктивно врахувати рівень кредитного ризику позичальника на основі оцінки його внутрішніх рейтингів. В умовах впровадження в Україні міжнародних стандартів фінансової звітності доцільно розширити методи визначення амортизованої вартості кредитів за рахунок знецінення позик безпосередньо через зменшення їх балансової вартості.

8. Обґрунтовано методичні підходи до визначення справедливої вартості проблемних кредитів суб'єктів господарювання: на індивідуальній основі (великі позичальники, кредити яким видаються на індивідуальних умовах) і на портфельній основі (малі і середні підприємства, які отримують однорідні кредити за певними «кредитними програмами» зі стандартними умовами). Проведено апробацію розробленого методичного підходу до визначення справедливої вартості умовного портфеля проблемних кредитів.

9. Отримані теоретичні і прикладні результати дисертаційної роботи сприятимуть досягненню соціально-економічних ефектів, пов'язаних зі зменшенням втрат від проблемної кредитної заборгованості клієнтів банку – юридичних осіб за рахунок дії системи раннього реагування і реабілітаційно-відновлювальних заходів. Це позитивно позначиться на фінансовому стані і позитивному іміджі банківських установ, формуванні їх кредитних портфелів на основі активів інвестиційного класу, зниженні кредитних ризиків, зростанні дохідності кредитних операцій і відновленні довіри вкладників, утраченої протягом останніх років через масове банкрутство банків.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях та виданнях, які включено до міжнародних наукометричних баз

1. Поздняков Є. М. Методичний підхід до визначення справедливої вартості проблемних кредитів суб'єктів господарювання / Є. М. Поздняков //

Молодий вчений: науковий журнал¹. – Херсон : ТОВ Видавничий дім «Гельветика», 2015. – №12 (27). – Ч. 1. – С. 187-190 (0,5 ум.-друк. арк.).

2. Косова Т. Д. Формування резервів за кредитними операціями українських банків: відповідність світовій практиці / Т. Д. Косова, Є. М. Поздняков // Актуальні проблеми економіки². – К. : Нац. акад. управління, 2014. – №5. – С. 401-408 (0,8 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : розроблено рекомендації з адаптації світового досвіду до українських умов* (0,4 ум.-друк. арк.).

3. Косова Т. Д. Методичний підхід до оцінки кредитних ризиків на основі стрес-тестування / Т. Д. Косова, Є. М. Поздняков // Економічний часопис – XXI³. – К., 2013. – №1-2. – С. 59-62 (0,7 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : обґрунтовано показники оцінки кредитних ризиків і сценарії стрес-тестування* (0,35 ум.-друк. арк.).

4. Косова Т. Д. Система управління кредитними ризиками банку / Т. Д. Косова, Є. М. Поздняков // Торгівля і ринок України. – Донецьк : Донецький нац. ун-т економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, 2013. – Вип. 35⁴. – С. 201-211 (0,8 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : визначено сутність і складові системи управління кредитними ризиками банку* (0,4 ум.-друк. арк.).

5. Поздняков Є. М. Централізована система управління проблемними кредитами комерційних банків / Є. М. Поздняков // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. – Запоріжжя : КПУ, 2012. – № 4. – С. 169-174 (0,6 ум.-друк. арк.).

6. Поздняков Є. М. Теоретичні і прикладні аспекти реструктуризації кредитної заборгованості / Є. М. Поздняков // Торгівля і ринок України. – Донецьк : Донецький нац. ун-т економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, 2010. – Вип. 30, Т. 1 – С. 389-396 (0,5 ум.-друк. арк.).

7. Поздняков Е. М. Механізм управління проблемними кредитами банку / Е. М. Поздняков // Торгівля і ринок України. – Донецьк : Донецький нац. ун-т економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, 2009. – Вип. 27. – С. 346-349 (0,5 ум.-друк. арк.).

Матеріали науково-практичних конференцій

8. Поздняков Є. М. Актуальні питання визначення справедливої вартості проблемної кредитної заборгованості клієнтів банку / Є. М. Поздняков // Актуальные научные достижения: Матер. междуна. науч.-практ. конф. (22-28 мая 2016 г., Прага). – Прага : 2016. – С. 3-7 (0,2 ум.-друк. арк.).

¹ Включено до реферативних наукометричних баз даних: *ScholarGoogle, OAJI, CiteFactor, Research Bible, Index Copernicus.*

² Включено до міжнародних наукометричних баз: *Scopus, Index Copernicus, EBSCOhost, Ulrich's Periodicals Directory, EconLit, Cabell's Directories, ABI/Inform (by ProQuest).*

³ Включено до міжнародних наукометричних баз: *Scopus, EBSCOhost, Index Copernicus, Ulrich's Periodicals Directory, (C.E.E.O.L.), INFOBASE INDEX, ERIH PLUS.*

⁴ Включено до міжнародних наукометричних баз: *IndexCopernicus Journals Master List, SCIENCE INDEX, Journal Informatics, ResearchBib Journal Database.*

9. Косова Т. Д. Формування резервів за кредитними операціями банків: податковий аспект / Т. Д. Косова, Є. М. Поздняков / Податкова реформа в Україні: досвід, реалії і перспективи: Матер. XIII міжнар. наук.-практ. конф. (15 листоп. 2013 р., Донецьк). – Донецьк : ДонНУЕТ, 2013. – С. 75-79 (0,4 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : визначено вплив формування резервів під знецінення кредитів на оподатковуваний прибуток (0,2 ум.-друк. арк.).*

10. Косова Т. Д. Недіючі кредити у системі індикаторів фінансової стійкості / Т. Д. Косова, Є. М. Поздняков // Фінансова стратегія економічного розвитку: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (30 вер. – 6 жовт. 2013 р., Київ-Полтава-Ялта). – К., 2013. – С. 98-100 (0,3 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : визначено ознаки недіючих кредитів у світовій практиці і в Україні (0,15 ум.-друк. арк.).*

11. Косова Т. Д. Кредитне адміністрування проблемної заборгованості банку / Т. Д. Косова, Є. М. Поздняков // Проблеми і перспективи реалізації облікової, контрольної та аналітичної функцій у соціокультурному просторі сучасного бізнесу: Матер. V міжнар. наук.-практ. конф. (24 трав. 2013 р., Донецьк). – Донецьк : ДонНУЕТ, 2013. – С. 190-194 (0,4 ум.-друк. арк.). *Особистий внесок : визначено зміст і основні напрями розвитку кредитного адміністрування проблемної заборгованості банку (0,2 ум.-друк. арк.).*

12. Поздняков Є. М. Інтегральна управлінська оцінка кредитного ризику банку / Є. М. Поздняков // Інтеграційні фінансово-економічні напрями розвитку України : Матер. II міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (27 лют. 2013 р., Львів). – Львів : Львівська комерційна академія, 2013. – С.162-164 (0,3 ум.-друк. арк.).

13. Поздняков Е. М. Практические аспекты использования системы раннего предупреждения появления проблемной ссудной задолженности / Е. М. Поздняков // Перспективные вопросы мировой науки – 2012. Экономические науки: Матер. VIII межд. науч.-практ. конф. (17-25 дек. 2012 г., София). – София : «Бяг ГРАО-БГ» ООД, 2012. – С.44-46 (0,2 ум.-друк. арк.).

14. Поздняков Є. М. Дискусійні аспекти створення санаційного банку в Україні / Є. М. Поздняков // Наука и образование без границ. Экономические науки: Матер. VIII межд. науч.-практ. конф. (7-15 дек. 2012 г., Перемышль). – Перемышль : Nauka i studia, 2012. – С.81-83 (0,3 ум.-друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Поздняков Є. М. Управління проблемною кредитною заборгованістю клієнтів банку-юридичних осіб. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Донбаська державна машинобудівна академія Міністерства освіти і науки України, Краматорськ, 2016.

У дисертації визначено економічний зміст проблемної кредитної заборгованості та методів управління нею; формалізовано систему управління ризиками виникнення проблемної кредитної заборгованості; обґрунтовано концепцію вдосконалення механізму управління проблемною кредитною заборгованістю. Автором проаналізовано кредитний портфель банківських

установ та проведено діагностику проблемної заборгованості; надано оцінку індикаторів проблемної кредитної заборгованості; узагальнено досвід реструктуризації проблемних кредитів в умовах фінансової кризи. У роботі удосконалено систему раннього попередження виникнення проблемних кредитів; розвинуто підходи до реабілітації проблемних кредитів і формування резервів під знецінення кредитів; обґрунтовано методичний підхід до визначення справедливої вартості проблемних кредитів суб'єктів господарювання.

Ключові слова: кредитна заборгованість, проблемна кредитна заборгованість, управління, банк, клієнт, юридична особа.

АННОТАЦІЯ

Поздняков Е.М. Управление проблемной кредитной задолженностью клиентов банка-юридических лиц. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Донбасская государственная машиностроительная академия Министерства образования и науки Украины, Краматорск, 2016.

В диссертации определен экономический смысл проблемной кредитной задолженности, методы ее идентификации и управления. Рассмотрены дискуссионные вопросы включения в неработающие кредиты стоимости реструктурированных ссуд, задолженности по той части кредита, срок погашения которой не наступил, отнесения на доходы начисленных процентов по проблемным кредитам.

Идентифицирована система управления рисками возникновения проблемных кредитов, которая содержит такие элементы: субъекты, объекты, риск-ориентированная кредитная политика, функциональные подсистемы (планирование, внутренний контроль, оперативное регулирование), взаимодействующие между собой и направленные на достижение основных бизнес-целей банка. Обоснована концепция усовершенствования централизованной и децентрализованной системы управления кредитным портфелем юридических лиц на основе критерия минимизации потерь от проблемной кредитной задолженности. В основе концепции лежат Базельские стандарты, Показатели финансовой устойчивости МВФ, Стратегия устойчивого развития «Украина – 2020».

Установлено, что кредиты юридических лиц являются основой кредитного портфеля банков. С начала кризиса значительно увеличилось соотношение недействующих кредитов без учета резервов к капиталу банка и совокупным валовым кредитам. Выявлены причины роста проблемной задолженности: неподобающее управление кредитными рисками, проведение банками агрессивной политики, массовая выдача кредитов в иностранной валюте, поверхностный анализ ликвидности и достаточности залогового обеспечения; формальный характер лимитов на концентрацию кредитных рисков, недостаточная продуманность и стандартизация условий кредитных

продуктов банков, отсутствие алгоритмов действий по возвращению проблемных долгов, отсутствие статистики по качеству кредитного портфеля и информативной управленческой отчетности для управления кредитными рисками.

Систематизированы методы организации работы с проблемной задолженностью украинских банков в условиях кризиса: самостоятельная работа банка по возвращению проблемной задолженности; работа с коллекторными агентствами на условиях «агентского соглашения»; продажа портфеля проблемной задолженности третьим лицам; списание безнадежных кредитов за счет резервов, определены их преимущества и недостатки.

В основу системы кредитного администрирования предложено положить предупреждение возникновения проблемной кредитной задолженности. Разработаны практические рекомендации по внедрению системы раннего реагирования, которая усовершенствована за счет внедрения стресс-тестирования и матрицы миграции кредитов. На этой основе определены подходы к оценке адекватности процессов управления кредитным портфелем и определению достаточности резервов для возмещения возможных потерь по кредитам.

Обобщены существующие в мире подходы к формированию резервов по кредитным операциям банков: стандартный подход, внутренние банковские рейтинги, имеющие разную императивность. Выявлены отличия по требованию к учету залогового обеспечения, гарантий или других факторов смягчения риска. Отечественная модель идентифицирована как стандартизированная, присущая странам с формирующимися рынками, но пруденциальные нормы предусматривают создание резервов в зависимости от категории качества кредита в рамках определенных диапазонов. В условиях внедрения в Украине международных стандартов финансовой отчетности целесообразно расширить методы определения амортизированной стоимости кредитов за счет обесценивания кредитов непосредственно через уменьшение их балансовой стоимости.

Обоснованы методические подходы к определению справедливой стоимости проблемных кредитов субъектов хозяйствования: на индивидуальной основе (большие заемщики, кредиты которым выдаются на индивидуальных условиях) и на портфельной основе (малые и средние предприятия, которые получают однородные кредиты по определенным «кредитным программам» со стандартными условиями). Проведена апробация разработанных предложений на примере расчета справедливой стоимости условного портфеля проблемных кредитов.

Ключевые слова: кредитная задолженность, проблемная кредитная задолженность, управление, банк, клиент, юридическое лицо

SUMMARY

Pozdnyakov E.M. Management of a Problem Credit Debt of Bank Clients-Legal Entities. – As a manuscript.

The thesis for obtaining a Degree of Candidate of Economics, special field 08.00.08 – money, finance and credit. – Donbass State Engineering Academy of Ministry of Education and Science of Ukraine, Kramatorsk, 2016.

In the thesis an economic maintenance of problem credit debt and methods of management over it are defined as well as a system of control of risks of forming of problem credit debt is formalized. A concept of improvement of management of a problem credit debt is proposed. The author analyzed a credit portfolio of bank institutions and diagnosed problem debts as well as assessed indicators of problem credit debt. Experience of restructuring of problem credits in the conditions of financial crisis is generalized. The early warning system of emergence of the problem credits is improved as well as approaches to rehabilitation of problem credits and forming of reserves under depreciation of credits are developed, methodical approach to determination of fair value of problem credits of subjects is proposed.

Keywords: *credit debt, problem credit debt, management, bank, client, legal entity.*

Підписано до друку 24.10.2016. Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 0,9.
Обл.-вид. 0,9. Друк лазерний. Зам. № 604. Накл. 100 пр.

Видавець і виготівник
Донбаська державна машинобудівна академія
84313, м. Краматорськ, вул. Академічна (Шкадінова),72.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1633 від 24.12.2003